رویکردهای پژوهشی در علوم اجتماعی، شماره ۵ ،جلدسوم، بهار ۱۳۹۵، ص ۲۰۹-۲۱۸

ISSN: 2476-3675
http://www.RassJournal.ir

مجله علمی رویکردهای پژوهشی در علوم اجتماعی (سال دوم)
شماره ۵ / جلدسوم، بهار ۱۳۹۵ / ص۲۰۹-۲۱۸

حسابداری اجتماعیِ شهر و روستا:

مطالعه ای از دیدگاه حسابداری اجتماعی با تأکید بر شهر تهران

محمد تقی شیخی
[۱] استاد و عضو هیئت علمی گروه علوم اجتماعی

نام و نشانی ایمیل نویسنده مسئول:
محمد تقی شیخی

E-mails: mtshykhi@alzahra.ac.ir

چکیده

حسابداری اجتماعی بعنوان زمینه ای جدید و مکملی بر مطالعات جامعه شناسی عموماً تصویر کمّی از جامعه مورد مطالعه ارائه می دهد. همینطور، از آنجا که امروزه مطالعات محیط زیست در دستور کار مطالعات اجتماعی قرار گرفته است، حسابداری اجتماعی در حّد وسیعی مطالعات زیست محیطیِ شهری- روستائی را دنبال می نماید. در این تحقیق نیز هدف عمده حسابداری اجتماعی تصویربرداری از فضاهای شهری- روستائی و بررسی و معرفی بعضی از مؤلفه های مربوط است. در تحقیق حاضر به این پرداخته می شود که حسابداری اجتماعی چگونه اهداف اجتماعی یک جامعه مورد نظر را تسهیل و دنبال می¬نماید؛ یعنی بعنوان پُل ارتباطی بین سازمان ها و حرکت جامعه عمل می نماید. همینطور، اهداف و هزینه های اجتماعی- اقتصادی حرکت جوامع را شناسائی و رصد می نماید. در عین حال، محاسبه و برآورد ارتباط بین عملکرد سازمان ها و نیازهای اجتماعی از جمله زمینه های کاربردی حسابداری اجتماعی به حساب می آید. در تحقیق حاضر، حسابداری اجتماعی معطوف دستیابی به چگونگی سلامت زیست محیطی با تأکید بر نقاط شهری به ویژه شهر تهران است. مقاله حاضر همچنین به تبیین این موضوع می پردازد که در شرایط عدم بکارگیری حسابداری اجتماعی، روند افزایشی تخلفات شهری، بیماری ها و دیگر آسیب های اجتماعی همچنان سیری صعودی خواهد داشت. این در حالی است که گزارش های سالانه حسابداری اجتماعی و نمایش شاخص های مربوطه، خود برنامه ریزان اجتماعی را در بودجه بندی و تخصیص اولویت ها یاری خواهد کرد. درعین حال، حسابداری اجتماعی شرایط توزیع به موقع و به جایِ خدمات اعم از آموزشی، رفاهی، اقتصادی، بهداشتی، زیست محیطی و ... شهرهای بزرگ از جمله شهر تهران را فراهم می آورد. حسابداری اجتماعی همچنین به ارتقاء بهره وری، امنیت اشتغال، امنیت کالبدی شهرها، تسهیل حمل و نقل و مؤلفه هائی نظیر آن کمک می کند. در نهایت، مقاله به این موضوع می پردازد که هر گونه کوتاهی در بکارگیری حسابداری اجتماعی، خود چالش های کالبدی- اجتماعی فضاهای شهری را به دنبال خواهد داشت..

کلید واژه ها: حسابداری اجتماعی. فضاهای شهری- روستائی. تخلفات شهری. چالش های کالبدی- اجتماعی. اسکان گسترده

مقدمه

ISSN: 2476-3675
http://www.RassJournal.ir

گستره حسابداری اجتماعی:

مؤلفه های حسابداری اجتماعی شهر و روستا دربرگیرنده فعالیت های منبعث از ستانده ها، هزینه ها و درآمد عاملان اقتصادی شامل خانوارها، شرکت ها و دولت در محدودهٔ اقتصاد یک جامعه مورد نظر است که در این تحقیق نقاط شهری و روستائی اهداف مطالعه اند. دستیابی به مؤلفه های مورد نظر از طریق حسابداری اجتماعی تناسب و توازنی بین منافع اقتصادی و اهداف اجتماعی و زیست محیطی ایجاد می نماید. این مدل از حسابداری دستیابی به اهداف یک جامعه مورد نظر را تسهیل می نماید. اینگونه اهداف نمی توانند نوعاً در قالب خواسته های اجتماعی و زیست محیطی باشند. حسابداری اجتماعی خود می تواند در زمینه های زیر عمل نماید (Gray,2000).

- دستیابی به اطلاعات جهت تصمیم گیری و سیاستگذاری ها.
- دستیابی به برآورد هزینه بسیاری از خدمات.
- دستیابی به تصویر بهتر و جامع تری از مدیریت جامعه.
- شناخت مسئولیت های اجتماعی.
- دستیابی به شناخت فرصت های گسترش بازار.
- حفظ مشروعیت و قانونمندی.

به دنبال آگاهی رو به رشد اکولوژیک و محیط زیست، حسابداری اجتماعی در میانه دهۀ ۱۹۹۰ میلادی اهمیت مجددی پیدا کرد (Crother,2000). اهمیت مجدد پیداکردن حسابداری اجتماعی بدان خاطر است که مسائل محیطی با یکدیگر ارتباط و پیوند ناگسستنی دارند. در حالیکه جامعه شناسی ابعاد کیفی مسائل محیط زیست را ارزیابی می نماید، حسابداری اجتماعی در قالبی کمّی به ارزیابی اُفت منابع طبیعی می پردازد. بنابراین، تخریب محیط زیست و انواعی از آلودگی های ناشی از آن، خود امروزه در دستور کار حسابداری اجتماعی قرار گرفته است. همینطور، رسیدگی به کمبود موادغذائی، افزایش قیمت ها و مواردی از اینگونه نیز در حیطه مطالعات حسابداری اجتماعی قرار دارد. حسابداری اجتماعی همچنین در حفظ منابع طبیعی و متعاقباً ایجاد تضمین های بیشتر برای نسل های آتی، نقش موثری ایفاء می نماید. همینطور، ارائه بیلان های ادواری از میزان های بالای شهرنشینی در قالب محاسباتی آن، خود در دستور کار حسابداری اجتماعی قرار دارد. در حالیکه حسابداری اجتماعی موضوعی جدید در ادبیات اجتماعی به حساب میآید، این زمینۀ علمی با ارائه تصاویری مبتنی بر حسابداری اجتماعی، وضعیت نابرابری های ملی و اقتصادی را که خود به سلامت اجتماعی کمک می کند، هر چه بیشتر شفاف سازی می نماید.

گسترۀ حسابداری اجتماعی همچنین اصلاحات مربوط به منابع اشتغال، متعادل کردن امکانات خدماتی، رفاهی و نظایر آن را که هر یک در جای خود در حفظ و احیاء نظم اجتماعی نقش دارند، در برمی گیرد. جوامع شهری پرتراکم و جوامع روستائی کم تراکم امروزی، بعنوان جوامع با مخاطرات بالا شناخته شده اند. این فرآیند خود چالش ها و مشکلات مربوط به محیط زیست را موجب گردیده اند. بسیاری از کشورهای جهان امروزه در این وضعیت قرار گرفته اند؛ یعنی وضعیتی که حسابداری اجتماعی می بایست در آنها بکار گرفته شده؛ بنحوی از تخریب بیشتر در آنها بتوان پیشگیری بعمل آورد، و بدینگونه امنیت بیشتری را برای نسل های آتی زمینه سازی کرد.

یکی دیگر از مؤلفه هائی که در دستور کار حسابداری اجتماعی قرار دارد، مهاجرت است. در هر دو شرایط ملی و بین المللی، مهاجرت به دنبال تفاوت های اقتصادی و اجتماعی بین نقاط مبدأ و مقصد اتفاق می افتد. تماس مستمر با ارزش ها و روشهای زندگی جوامع شهری و کشورهای مرفه، و به دنبال رشد عمومی انتظارات، همواره احتمال وقوع مهاجرت های ملی و بین المللی بیشتری نیز در آینده وجود دارد (شیخی، ۱۳۹۴:۱۴۱). اینگونه فعل و انفعالات امروزه از طریق حسابداری اجتماعی نیز مورد ارزیابی کمّی قرار می گیرد. سنجش محرومیت در جوامع، و از آن طریق پی بردن به کیفیت زندگی اقتشار مختلف نیز از جمله مؤلفه هائی هستند که حسابداری اجتماعی خود میتواند بطور ادواری آنها را محاسبه کرده، و بر آن اساس تغییرات پدید آمده در خط فقر را منعکس نماید. به عبارت دیگر، مطالعه ابعاد مختلف کمّی سرمایه انسانی و کیفیت زندگی حاصل از آن، از طریق حسابداری اجتماعی تحقق می یابد. اندازه گیری سرمایه انسانی در قالب حسابداری اجتماعی، خود موجبات توسعۀ اجتماعی، نظم اجتماعی، بهره وری اقتصادی و بهره برداری مطلوب از منابع را فراهم میآورد (شیخی، ۶۷:۱۳۹۲). ورود به مقوله آب و کیفیت زندگی نیز خود از موضوعاتی است که امروزه حسابداری اجتماعی بایستی به قلمرو آن وارد شود. از این طریق، بسیاری از چالش های موجود و نابسامانی های احتمالی را می توان پیش بینی کرد.

با توجه به جمعیت جوان تحصیل کرده کشورها در سطوح مختلف، و ورود آنها به مشاغل گوناگون مرتبط و غیرمرتبط، حسابداری اجتماعی خود می تواند تصویری گویا و بهنگام از موقعیت ها و رضایت آنها را ترسیم و منعکس نماید. در حالیکه عصر حاضر که درآن جوامع از کشاورزی به صنعتی و شهری متحول شده اند (شیخی، ۱۳۹۳: ۵۵)، ارزیابی این تحول به ویژه جوانان از طریق حسابداری اجتماعی خود حائز اهمیت فراوان است. همینطور، با توجه به روند افزایشی کودکان کار به ویژه در نقاط شهری بزرگ، حسابداری اجتماعی خود می تواند مؤلفه های کمّی بهنگام و جدیدی از این کودکان در قالب های گوناگون ایجاد و ارائه دهد.

ISSN: 2476-3675
http://www.RassJournal.ir

مقاله حاضر در متن بعضی از مؤلفه های مربوط را از دیدگاه حسابداری اجتماعی طرح و ارزیابی نموده است، در حالیکه مؤلفه های بیشتری می بایست در دستور کار مطالعاتی و پژوهشی قرار گیرد.

دگرگونی های چند بعدی در فضاهای شهری که عموماً از افزایش جمعیت، تغییرات تکنولوژیک، توسعه صنعتی، گسترش ارتباطات و نظایر آن ناشی می گردد، بطور متناقضی فضاهای شهری را با اهمیت ساخته اند که خود می بایست به لحاظ اجتماعی حسابداری گردد. هر یک از موارد یاد شده نقاط شهری را فعال کرده و از وضعیت ثابت که در گذشته عموماً به چشم می خورد، خارج ساخته است. وضعیت پدید آمده نیازهای فراوان جدیدی در نقاط شهری ظاهر می‌نماید. بنابراین، و در چنین شرایطی نقاط شهری همواره نیاز به حسابداری اجتماعی و برنامه ریزی کثیرالابعاد دارد؛ در غیر این صورت افزایش جمعیت در این نقاط موجبات بسیاری از موارد نارضایتی، ناامنی، بیکاری، ظهور چالش های کالبدی – اجتماعی فضاهای شهری و ... را فراهم می آورد. در شرایطی که به گونه ای نظام مند به حسابداری اجتماعی و مدیریت جمعیت پرداخته شود، ضمن اینکه بهره وری در نقاط شهری افزایش می یابد، کیفیت زندگی شهروندان نیز بهبود می یابد. در عین حال، در شرایط عدم حسابداری اجتماعی درهم ریختگی فضاهای شهری، فقر روستائی نیز افزایش می یابد؛ یعنی شرایطی که در آن پشتوانه فضای تولیدی شهر دچار اُفت و تنزل می گردد. در شرایط ظهور و گسترش تخلفات شهری از نوع جرائم، تراکم و ازدحام، بیماری های قابل انتقال و ...، امتیازات اقتصادی فضاهای شهری بی اثر می گردد. همینطور، در شرایط توازن روستائی – شهری، فراوانی چالش های کالبدی – اجتماعی درون شهرها را می توان اصلاح و به حداقل آن کاهش داد.

روش تحقیق و فرضیه تحقیق

تحقیق حاضر با استفاده از روش کیفی صورت گرفته است. با بکارگیری روش کیفی، پژوهشگر سعی بر این داشته است تا بگونه ای عمیق به شناخت جامعه مورد مطالعه و دلایل حاکم بر سوژه/ موضوع بپردازد. در آن، بیشتر به چرائی و چگونگی موضوع پرداخته شده است. در پژوهش حاضر، ضمن بهره گیری از روش مشاهده، استفاده از متون و منابع مربوط، با بسیاری از افراد مطلع مصاحبه های موردی بعمل آمده است. همینطور، با توجه به طبیعت کار و موضوع، جهت انجام تحقیق مورد نظر، از بسیاری ژرنال ها، پژوهش های علمی، تحلیل اسناد و ... استفاده گردیده است. با پرداختن به روش تحقیق مورد نظر، محقق در قالبی مقایسه ای به تولید اطلاعات در قالب هدفمند آن پرداخته است. همینطور، با استفاده از روش تحقیق کیفی، شناخت و فهم جامعی از کشف تمامیت وضعیت حاصل گردیده است. در حالیکه پژوهش حاضر براساس نظریه "گراندد تئوری[۱]" پایه گذاری گردیده است، فرضیه عمدهٔ تحقیق اینگونه قابل بیان است: ‹ امتیازات و کیفیت زندگی شهری موجبات مهاجرت شهروندان از فضاهای روستائی به فضاهای شهری را فراهم می آورد›. با توجه به مفهوم سازی صورت گرفته، و بر اساس نظریه بنیادی یا همان "گراندد تئوری"، در قالب این نظریه، با مفهوم سازی جدید به تصویر جدیدتری از جامعه در زمینه های مختلف می توان دست یافت (Patricia, et al.1986) . براساس این نظریه می توان به تفکر و مفهوم سازی داده ها و اطلاعات پرداخت. با استفاده از این روش می توان به مطالعه جمعیت های مختلف و زمینه های مختلف اجتماعی نائل آمد (Glaser:1965). پژوهشگر در تلاش است تا با تأکید بر حسابداری اجتماعی، انعکاس نوینی از رابطه فضاهای روستائی- شهری را ارائه دهد.

تفاوت های روستائی – شهری

وجود فاصله بین سطوح زندگی روستائی – شهری نه تنها در ایران بلکه در بسیاری دیگر از جوامع رو به توسعه باعث گردیده است تا طی دهه های اخیر جمعیت قابل توجهی از نقاط غیر شهری به شهرها به ویژه به نقاط شهری بزرگتر مهاجرت نمایند. این حرکت چالش ها و تناقض های فراوانی را به ویژه در نقاط شهری به همراه آورده است. پدیده یاد شده باعث گردیده است تا کالبد و ظرفیت شهرها از جمله شهر تهران تا حد زیادی با ضعف و افت مواجه گردد. گر چه جابجائی اقشار مختلف به شهرها به ویژه به شهر تهران نیازهای خدماتی، رفاهی و .... این قبیل شهروندان جدید را تأمین می نماید، در مقابل ضعف ها و نقایص فراوانی را در این نقاط جدید درونی می نماید. چالش های پدید آمده در این نقاط عموماً طبیعتی دامنه دار داشته، و بر زندگی کلیه اقشار و گروه های اجتمای تأثیر می گذارند. فشار بر زمین و فضای جغرافیائی شهر باعث می گردد تا بسیاری از بناهای سالم و قابل استفاده بگونه ای زودرس تخریب، تجدید بنا و نوسازی گردد ؛ یعنی جریانی که خود آثار و نشانه های تاریخی – فرهنگی شهرها را بشکلی سریع تخریب و دگرگون می نماید. به دنبال این حرکت، نسل های جدید با کالبد شهری نه چندان دور خود بی سابقه می‌گردند. در حالیکه امروزه کم و بیش چهار نسل به لحاظ جمعیت شناختی و در قالب حسابدارنهٔ آن با یکدیگر زندگی می کنند، ولی نسل جدید فرصت آشنائی با نحوه زندگی، اماکن، تعاملات و بطور کلی

---

۱ - Grounded Theory

ISSN: 2476-3675
http://www.RassJournal.ir

کالبد شهریِ نسل های ۷۵-۷۰ ساله یا بیشتر را از دست داده است. در عین حال، ارزش ها و الگوهای مربوط به گروه‌های مهاجر و روستائیان نیز در حال اضمحلال و بی رنگ شدن است؛ یعنی روندی که خود اثرات جبران ناپذیری بر کالبدهای غیر شهری نیز بر جای می گذارد.

خدمات شهری

ورود جریان نوسازی و مدیرنیته به نقاط شهری، و ظهور خدمات گوناگون در این نقاط طی دهه‌های اخیر خود بعنوان جاذبه های مادی و رفاهی موجبات پرجمعیت شدن و تراکم نقاط شهری در ایران به ویژه شهر تهران را فراهم آورده است. تغییرات و گسترش کمی این شهر و دیگر شهرهای بزرگ ایران، خود چالش های کالبدی – اجتماعی فراوانی را ایجاد کرده است. این در حالیست که در صورت توزیع حسابدارانه خدمات اعم از آموزشی، رفاهی، اقتصادی، بهداشتی و ...، شهرهای بزرگ از جمله تهران کمتر با اینگونه تناقض ها و چالش ها روبرو می گردید. شاهد این مدعا بسیاری از شهری جوامع صنعتی است که بخاطر دریافت به موقع حسابدارانه زیرساخت های لازم، فضاهای شهری مناسبی را برای خود پایه گذاری کرده اند، و در نتیجه شهرها وضعیت عادی و با بهره وری مناسب را درون خود، حفظ کرده اند. از این رو، جهت حفظ موقعیت جغرافیائی و کالبد شهری، حراست مادی مبتنی بر حسابداری اجتماعی و کالبدی فضاهای شهری همواره می بایست در دستور کار مدیریت شهری قرار گیرد. با توجه به روند رو به گسترش نقاط شهری، کمبود منابع آب در بسیاری از نقاط روستائی، کم رونقی اقتصادی در شهرهای کوچکتر، شهرهای بزرگتر ایران از جمله تهران می بایست طی سال‌های بعد از ۱۴۰۰ انتظار چالش های کالبدی – اجتماعی و نابسامانی های محیط زیست بیشتری را داشته باشند.

عوامل اسکان و استقرار

چگونگی اسکان و استقرار شهروندان بویژه در شهرهای بزرگ تحت تأثیر عوامل اجتماعی، اقتصادی، رفاهی، فرهنگی، صنعتی، امنیت عمومی و ... صورت می گیرد، که خود نیاز به حسابداری اجتماعی دارد. با تأمل و توجه به عوامل یاد شده، و جهت دستیابی به کیفیت زندگی بالاتر، و قرار گرفتن در فضای امنیت عمومی بهتر، بسیاری از شهروندان اسکان و استقرار در شهرها بزرگتر را در اولویت انتخاب معیشتی خود قرار می دهند. بسیاری از شهروندان صرفنظر از موارد تخریبی که انتخاب آنها دربردارد، به این حرکت اقدام می‌نمایند. اینگونه کنش اجتماعی آنها، خود از دیدگاه حسابداری اجتماعی و جامعه شناسی پیامدهای منفی فراوانی دربردارد، که در این مقاله از آن بعنوان تخریب فضاهای کالبدی- اجتماعی شهر می توان نام برد. اسکان ناموزون درون شهرهای بزرگ بتدریج و عموماً مشکلات پیچیده بهداشتی، مسکن، حمل و نقل و ... را به دنبال دارد؛ یعنی وضعیتی که در آن مدیریت رشد شهری با چالش ها و معضلات خاص خود روبرو می گردد (Jacobs:1969). در حالیکه بزرگترین شهر اسکان یافته در آسیا، شهر شانگهای شناخته شده است، "شهر" به لحاظ رشد سریع دُبی معرفی شده است (Paul et al.,2013). این در حالی است که شهرهای اصیل و با قدمت می بایست آنگونه حسابداری اجتماعی اتخاذ نمایند تا کمتر در معرض تخریب کالبدی – اجتماعی قرار گیرند.

جدول ۱

شاخص های منتخب جمعیتی- شهری ایران ۱۳۹۳-۱۳۷۹

سال	جمعیت (میلیون‌نفر)	درصد شهرنشینی	امیدزندگی دو جنس
۱۳۷۹ / ۲۰ / ۰۰	۶۷/۴	۶۳	۶۹
۱۳۸۴ / ۲۰	۶۹/۵	۶۷	۷۰

ISSN: 2476-3675
http://www.RassJournal.ir

			۵
۷۱	۶۹	۷۵/۱	۱۳۸۹ ۲۰ ۱۰
۷۴	۷۱	۷۷/۴	۱۳۹۳ ۲۰ ۱۴

Source: WPDS 2000-2014 PRB,US.

پیامدهای اسکان گسترده

اسکان سریع و متمرکز در نقاط شهری بزرگ از جمله شهر تهران، و رشد ناقص و ناموزون شهری خود موجبات بسیاری از مشکلات و موارد آسیب پذیری را در این گونه نقاط فراهم می آورد، که اشاعه واندالیسم [۲]شهری در اشکال و ابعاد مختلف آن، تخریب و از بین رفتن میراث های تاریخی و فرهنگی، از بین رفتن سلامت محیط زیست و نقاط قابل زیست انسانی در نقاط شهری، بهره‌برداری نامناسب از زمین ها، ظهور مظاهر جدید و گوناگون فقر، پائین آمدن سطح بهره وری انسانی، تخریب اقتصاد شهری، تقابل فرهنگ ها و ...، از جمله آنهاست. در حالیکه در سال ۲۰۰۵ میلادی اکثریت جمعیت جهان ساکن نقاط شهری اعلام شد، و تقریباً ۴۰ درصد آنرا کودکان تشکیل می داد، سهم شهرهای بزرگ حتی بیش از ارقام فوق شد. قابل ذکر است که طی ده سال گذشته همواره روند یاد شده قالبی افزایشی داشته، و نتیجه آن پیدایش کودکان کار فراوان در نقاط شهری، انحرافات و آسیب پذیر شدن ا ین قبیل کودکان در نقاط شهری، ظهور اعتیاد در اینگونه نقاط شهری و بین این جمعیت، و ... بوده است. طی دهساله گذشته وابستگی اقتصادی، اجتماعی و اشتغال جمعیت روستائی به فضاهای شهری در شرایط عدم بکارگیری حسابداری اجتماعی همواره روندی افزایشی داشته، که خود موجبات تخریب کالبدی – اجتماعی نقاط شهری را هر چه بیشتر فراهم آورده است. از جمله پیامدهای اسکان گسترده در نقاط شهری، تغییر انتظارات فرهنگی، تغییر الگوهای تولید و مصرف و عدم توازن و نابرابری در نقاط مختلف شهری بوده است، که هر یک در جای خود و از دیدگاه حسابداری اجتماعی جامعه شناسی بر فضاهای کالبدی شهر تأثیر منفی بر جای می گذارند. در حالیکه جامعه می بایست از تدبیر، دانش و مهارت های شهروندان خود بشکل مطلوبی بهره برداری نماید، ازدیاد بی رویه آنها معکوس عمل کرده، و واکنشی منفی به دنبال دارد. در عین حال، آسیب پذیر شدن فضاهای شهری در قالب های آشکار و پنهان آن، موجبات کاهش اعتماد اجتماعی و بهم خوردن توازن نیروی انسانی در نقاط شهری و روستائی و نظایر آنرا فراهم می آورد؛ یعنی حرکتی که خود به چالش های کالبدی – اجتماعی فضاهای شهری می انجامد (Wen & Wong:2009).

توازن روستائی - شهری

ذهنیت ناشی از اختلاف سطح زندگی در نقاط روستائی و شهری باعث گردیده است تا توازن فوق وضعیتی غیر عادی پیدا کند. عدم توازن روستائی – شهری در ابعاد مختلف آن باعث گردیده تا فشار جمعیت به نقاط شهری همواره در جوامع رو به توسعه از جمله ایران روندی افزایشی و در عین حال مخرب داشته باشد. تأسیسات و خدمات پزشکی و درمانی در نقاط شهری، سرمایه گذاری در بخش ساختمان و صنایع در نقاط شهری و وجود دهها منابع کار، اشتغال و دیگر خدمات، موجبات مهاجرت های بی وقفه به شهرهای بزرگ از جمله شهر تهران را فراهم آورده است؛ یعنی پدیده ای که خود به خود به تخریب و آسیب رساندن به فضاهای کالبدی – اجتماعی شهر منجر می گردد (Construction Workers:2013). فقر روستائی، کمبود منابع اشتغال در سطوح روستائی و عواملی از این نوع بعنوان عوامل دافعه، در اینگونه نقاط عمل می کنند، و نهایتاً موجبات فشار بر فضاهای شهری را فراهم می آورند. این پدیده عموماً و در بسیاری از شهرها باعث ظهور حاشیه‌نشینی گردیده است؛ بنحوی که هم اکنون بیش از ۸۰۰ میلیون جمعیت حاشیه نشین در شهرهای بزرگ و کوچک جهان در شرایطی غیراستاندارد زندگی می کنند (Aljazeera:2014). وضعیت یاد شده که بگونه ای تصاعدی و فزاینده بسیاری از

۲- Vandalism

ISSN: 2476-3675
http://www.RassJournal.ir

فضاهای سالم را به فضاهای ناسالم تبدیل کرده است، موارد زیادی آلودگی، اعتیاد، بیماری ها، گسترش ایدز و HIV و ....، را در این نقاط موجب گردیده است. معمولاً به دنبال مهاجرت وسیع به نقاط شهری دو جامعه شهری و روستائی هر دو متضرر می گردند؛ بدینگونه که نقاط شهری با افزایش جمعیت و تراکم بیش از حد روبه رو می گردد، و در مقابل نقاط روستائی نیز به خاطر از دست دادن نیروی انسانی فعال خود، دچار فقر اقتصادی و کاهش بهره وری می گردد. بنابراین، ایجاد یک نوع توازن معقول بین جمعیت شهری و روستائی خود موجبات افزایش بهره وری در هر دو منطقه شهری و روستایی را فراهم می آورد (شیخی، ۱۲۵:۱۳۹۲).

تعاملات اجتماعی شهروندان

تغییر مکان و جابجائی جمعیت به نقاط شهری رفتار، سلوک اجتماعی و بطور کلی نگرش های اینگونه شهروندان جدید را تحت تأثیر قرار می دهد. آنها در موارد زیادی با فضاهای شهری سازگاری نداشته، و حتی در مواردی به تخریب مواریث و منابع شهری می پردازند. به عبارت دیگر، در مواردی بعضی از اینگونه شهروندان اقدام به رفتارهای واندالیستی[۳] می نمایند. این مفهوم (واندالیسم) رفتاری است که به افراد وندال نسبت می دهند، و آن خود دربرگیرنده فرهنگ تخریب است (شیخی، ۱۷۶:۱۳۸۷) اینگونه رفتار بزهکارانه/ مجرمانه دربرگیرنده موارد وقوع فراوان در زمینه آثار هنری، تابلوها، تخریب بناها یا اموال عمومی در یک جامعه مورد نظر است. همینطور، واندالیسم خود در برگیرنده کنش یا کنش هائی است خلاف اصول و مبانی شهروندی . هر گونه عمل واندالیستی چهره و ظاهر عادی (زیبای) کالبد شهری، یک شیء و پدیده بوجود آمده را زشت، غیر عادی و ناکارآمد می نماید. افراد واندال تابلوها و دیگر مظاهر و نشانه های دسته یا گروه رقیب را تخریب و نابود می نمایند. این بدان معناست که در مواردی آثار فرهنگی و هنری توسط اینگونه افراد که عموماً با فضاهای شهری سازگاری ندارند، مورد تهاجم و تخریب قرار می گیرد.

از این رو، شهروندان عادی در مواردی مرتکب اینگونه یا بعضی حرکات واندالیستی می گردند. در بعضی موارد افراد تبهکار آنرا بخشی از فرهنگ خود بحساب می آورند، و طی آن بسیاری از اموال عمومی را درون شهرها تخریب و نابود می نمایند. نمودهای واندالیستی می تواند شامل تخریب چمن ها، قطع درختان، شکستن پنجره ها، پنچر کردن لاستیک اتومبیل دیگران، تخریب منازل دیگران به دنبال بازگذاشتن شیر آب و ده ها نمونه دیگر از اینگونه رفتارها باشد. انگیزه پرداختن به اینگونه اعمال می تواند ناشی از اختلاف، عصبانیت، حسادت، رفتارهای فرصت طلبانه و نظایر آن باشد. در عین حال، واکنش دولت ها نسبت به حرکات واندالیستی متناسب با شرایط فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی آنها متفاوت است. مثلاً، در کشور سنگاپور فردی که موجب یا مرتکب عمل واندالیستی می گردد، ممکن است تا سه سال با مجازات و تنبه زندان روبرو گردد. عموماً در جوامعی که قوانین شهروندی بیشتر رعایت می گردد، واکنش دولت و دستگاه های انتظامی نسبت به اَعمال واندالیستی شدیدتر و جدی تر است . در عین حال، در مواردی نیز، کشورها از مقابله با افراد واندال عاجزند ؛ این وضعیت در اغلب کشورهای جهان سوم به ویژه کشورهای آفریقائی به چشم می خورد. مثلاً، در مواردی واندال ها با قطع کابل های برق و غیرفعال کردن شبکه های ارتباطی موجبات فلج سیاسی- اجتماعی را جهت دستیابی به بعضی اهداف انتخاباتی در کشورهای آفریقائی نظیر نیجریه فراهم آورده‌اند.

شادمانی و شهروندی

این خود نیز به اثبات رسیده است که شادمانی با سلامت شهروندی رابطه ای مستقیم دارد. در شرایط در فقر بسر بردن، شهروندان سطوح پائین تری از شادمانی را تجربه می کنند، و در مقابل در شرایط شادمانی، در وضعیت شهروندی سالم تری بسر می برند، از فضای شهری بهتر حفاظت می کنند و ... (Diener et al.,1995). از این رو، در شرایط فقر، شهروندان تحت تأثیر عوامل مختلف و با انگیزه های متفاوت، سلامت کالبدی – اجتماعی فضای شهری را بخطر می اندازند. وضعیت یاد شده فضاهای گوناگون شهری در مناطق حاشیه ای و ....، در بسیاری از نقاط شهری جهان قابل مشاهده و محاسبه است. در این قالب، مناطق حاشیه نشین [۴] عموماً در حفظ کالبدی – اجتماعی محله های خود کمتر کوشا هستند، و اغلب تخریب را به اصلاح، نگهداری و سازندگی ترجیح می دهند. اینگونه نقاط در شرایط فقدان حسابداری اجتماعی، موارد آلودگی محیطی، سلامت اجتماعی، اشاعه بیماری ها و ... را ترویج می دهند؛ به نحوی که انحرافات و آسیب های آنها به هسته های سالم نقاط شهری نیز نفوذ می نماید. حاشیه نشینی در شهرهای بزرگ جوامع رو به توسعه از جمله ژوهانسبورگ، بمبئی، برازیلیا، تهران و ... شاهد این مدعاست.

نهاد شهرداری و وزارت راه و شهرسازی

---

۳ - Vandalism
۴ - Slums

ISSN: 2476-3675
http://www.RassJournal.ir

جابجائی جمعیت به نقاط شهری خود امروزه بار سنگینی بر دوش نهاد شهرداری در قالب عام آن و وزارت راه و شهرسازی وارد آورده است. سازمان شهرداری از یکسو وظایف تعریف شده و قانونی خود را پیش رو دارد، و از سوی دیگر، هجوم شهروندان جدید به نقاط شهری با توجه به شرایط فرهنگی، اجتماعی، تربیتی، نیازها و انتظارات جدید، کوتاهی در رعایت هنجارهای اجتماعی – شهری و ...، هر یک در جای خود چالش های فزاینده ای را برای نهاد شهرداری ایجاد می نمایند. از این رو، نظام شهرداری همواره می بایست بدنه مطالعاتی و برنامه ریزی خود را تقویت نماید تا هر چه بیشتر بتواند شرایط عادی را در فضای شهری پایدار نگهدارد. از سوی دیگر، وزارت راه و شهرسازی نیز با توجه به حجم و تراکم جمعیت شهری و ظهور شهروندان جدید در این نقاط، و با توجه به اینکه اینگونه شهروندان جدید از موقعیت مالی – اقتصادی ضعیفی برخوردارند، تأمین مسکن برای اینگونه اقشار، و متناسب سازی آنها با استانداردهای پذیرفته شده، خود بار سنگینی بر دوش این وزارتخانه نیز وارد آورده است. در عین حال، حفظ و حراست از ابنیه، مواریث و کالبد اجتماعی – فرهنگی شهر از جمله ارزشهائی است که همواره می بایست در اولویت و دستور کار قرار گیرد. سناریوی یاد شده عموماً با حجم بالای جمعیت شهری در تعارض قرار می گیرد. در شرایط عادی، با بهره گیری از حسابداری اجتماعی تعادلی منطقی بین فضاهای روستائی – شهری می بایست ایجاد گردد؛ یعنی فرایندی که خود می تواند بسیار از چالش های کالبدی – اجتماعی را کنترل و مهار نماید.

نمودار ۱

تعاملات اجتماعی- فضائی شهروندان

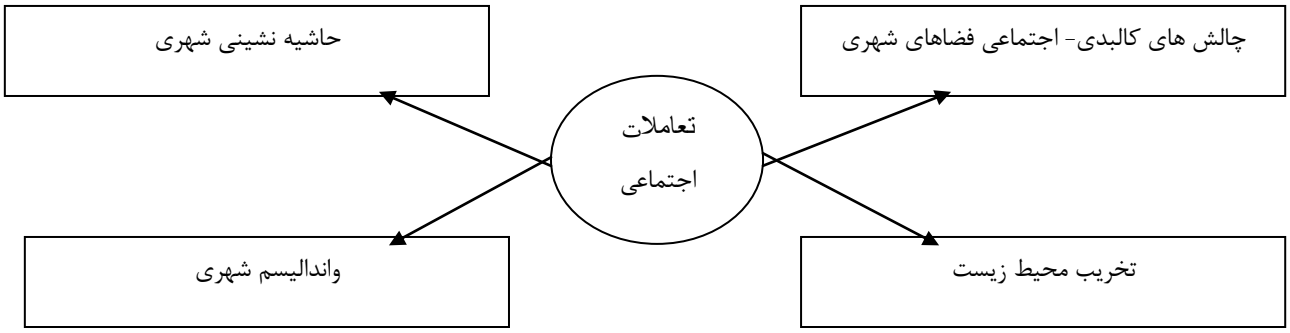

بحث و نتیجه

متغیرهای اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی در قالب کلان آن خود سلامت کالبدی- اجتماعی فضاهای شهری را دگرگون می نماید، و متعاقباً سلامت اجتماعی و محیطی را بخطر می اندازد. همینطور، عواملی از نوع سن، جنس، وضعیت تأهل، وضعیت اشتغال، سلامت روانی و ...، هر یک بر سلامت و امنیت اجتماعی تأثیر دارند. مقاله همچنین به این بحث می پردازد که در شرایط عدم بکارگیری حسابداری اجتماعی تعاملات اجتماعی تا چه اندازه فضای شهری، کالبد اجتماعی شهر، محیط زیست و سلامت اجتماعی را تحت تأثیر قرار می دهد. قابل ذکر است که یافته ها و داده های عملی و میدانی نیز مؤید این فرضیه است. انتخاب محل سکونت شهروندان نیز بستگی به شبکه ای دارد که شهروند مهاجر از آن منتفع می گردد. همینطور، شرایط اقتصادی – اجتماعی شهروندان بر سلامت اجتماعی، میزان آسیب ها و فراوانی جرائم تأثیر دارند. (Chiswick et al.,2002). در عین حال، شهروندان تازه وارد به نقاط شهری بزرگ، به دنبال تغییر الگوهای اجتماعی – فرهنگی خود، به دنبال مجموعه وسیعی از کالاهای مصرفی و خدماتی هستند که خود مستلزم بکارگیری حسابداری اجتماعی است؛ یعنی شرایطی که در صورت عدم تأمین آنها، بسیاری از آسیب‌ها و انحرافات در انتظار اینگونه افراد قرار میگیرد؛ یعنی تعاملی که به تخریب کالبدی – اجتماعی درون فضاهای شهری منجر می گردد. در عین حال، تحقیقات بعمل آمده حاکی از این است که شهروندان ازدواج کرده حائز سلامت روانی و اجتماعی بیشتری در مقایسه با افراد هرگز ازدواج نکرده/ مطلقه و بیوه هستند (Diener& Ryan: 2009). بنابراین و بر اساس این فرضیه، "زمینه ازدواج برای گروه های سنی حائز شرایط، همواره می بایست فراهم آید تا متعاقب آن سلامت روانی و اجتماعی نیز برای آنها تأمین گردد". این خود باعث می گردد تا کیفیت زندگی روانی و اجتماعی نیز بهبود بیشتری یابد، و در نتیجه چالش های کالبدی – اجتماعی فضاهای روستائی- شهری کنترل و مهار گردد. عملی شدن این فرآیند خود در گروِ بکارگیری حسابداری اجتماعی است

منابع و مراجع

ISSN: 2476-3675
http://www.RassJournal.ir

۱- [1] شیخی، محمدتقی، جامعه شناسی شهروندی و آسیب شناسی شهری، ۱۳۸۷، نشر حریر، تهران.
۲- شیخی، محمدتقی، جامعه شناسی کیفیت زندگی، ۱۳۹۲، نشر حریر، تهران.
۳- شیخی، محمدتقی، جمعیت شناسی: مسائل و شاخص ها ، ۱۳۹۴، نشر حریر، تهران.
شیخی، محمدتقی، جامعه شناسی جوانان، چاپ دوم، ۱۳۹۳، نشر حریر، تهران.

1- Aljazeera Report on World Slums, 5-August-2014.

2-Chiswick, B. R., et at.(2002).”The Determinants of the Geographic Concentration among Immigrants: Application to Australia:, *Institute for the study of labour (IZA)*, discussion paper 462.

3-Crowthe, D. (2000). Social and Environmental Accounting, Financial Times, p 20, London: Prentice Hall.

4-Diener , E.,et al.(1995).National Differences in Reported Subjective Well-being: Why Do they Occur? Social Indicators Research,34,6-32. Cross Ref.

5-Diener,E.and Ryon,K.(2009). Subjective Well-bring: A General Overview. *South African Journal of Psychology* 39(4),391-406).

6- Glaser, B.G., The Constant Comparative Method of Qualitative Analysis, Social Problems 12(4), 445, 1965.

7- Gray, R.H. (2000). Current Developments and Trends in Social and Environmental Auditing, Reporting and Attestation, International Journal of Auditing 4 (3): pp 247-268.

8- Jacobs,J.(1969).”The Economy of Cities” New York: Random House Inc.

9- Labouring Birck by Brick,(2013). A Study of Construction Workers, India.

10- Paul, J.et al.,(2013).”Managing Metropolises by Negotiating Mega-urban Growth” in Harald Mieg and Klaus Topfer. *Institutational and Social Innovation for Sustainable Urban Development*, Routledge.

11- Patricia, Y.M. and B.T. Turner, "Grounded Theory and Organizational Research", *The Journal of Applied Behavioral Science*, Vol.22, No.2 (1986), 141…

12- Wen, M. and Wang, G. (2009). Demographic, Psychological and Social- Environmental Factors of Loneliness and Satisfaction among Rural- to- Urban Migrants in Shanghai, China, *International Journal of Comparative Sociology 50(2),155-182. Cross Ref.*

13- WPDS 2000-2014 PRB,US.

رویکردهای پژوهشی در علوم اجتماعی، شماره ۵ ،جلدسوم، بهار ۱۳۹۵، ص ۲۰۹-۲۱۸

ISSN: 2476-3675
http://www.RassJournal.ir

Urban-Rural Social Accounting:

A Study of Social Accounting with a

Focus on Tehran City

Mohammad Taghi Sheykhi

Abstract

Social accounting as a new area of study and as a supplement to sociology generally draws a quantitative image of a society. Similarly, as the environmental studied are on the agenda of social research, social accounting pursues the environmental urban-rural studies to a great extent today. In a present research, the main objective of social accounting is drawing quantitative images of the urban-rural spaces. Social accounting facilities and purpose the social objectives of given society. It bridges between organizations the movement of the society. Likewise, social accounting identifies the objectives and costs f the socio-economic movement of societies. Meanwhile, estimation of relationship between the conduct of organizations and social needs is one of the applications od social accounting.

In the present research, social accounting refers to the quality of environmental health with a focus o urban areas, particularly the Tehran City. The article illustrates that in the absence of social accounting, urban crimes, unhealthy conditions and other vulnerabilities incline. On the other hand, annual reports of social accounting and representation of the relevant indicators will help social planners in budgeting and allocation of priorities. Similarly, social accounting makes possible the appropriate services including education, welfare, economic, health and environmental conditions related to megacities such as Tehran. Furthermore, social accounting helps in the promotion of productivity, employment security, physical security of cities, transportation etc. In conclusion, the article discusses that any failure to use social accounting, will result in physical and social challenges in conjunction with urban spaces.

ISSN: 2476-3675
http://www.RassJournal.ir

Keywords: Social accounting. Urban-rural spaces. Urban crimes. Physical-social challenges. Unbridled habitation and settlement.